

УДК 821.161.2'06-1.09:81(=16)М.Драй-Хмара

СЛАВІСТИЧНА СПАДЩИНА МИХАЙЛА ДРАЙ-ХМАРИ (До 120-річчя від дня народження)

Володимир ЧОРНИЙ

*Львівський національний університет ім. І.Франка
вул. Університетська 1, Львів, 79000, e-mail: instslav@franko.lviv.ua
Кафедра історії слов'янських країн*

У статті вперше на підставі доступних джерел та фахової літератури розглядається доробок знаного українського поета-неокласика М.Драй-Хмари у галузі слов'янознавства. Зокрема, акцентується увага на його заслугах як перекладача українською мовою творів багатьох слов'янських поетів, аналізуються його наукові дослідження у галузі слов'янського літературознавства і фольклористики, оцінюється його роль як організатора слов'янознавчих студій в Україні на рубежі 20–30-х років ХХ ст. та спроба визначити їх методологію. Стисло змальовано життєвий шлях поета і вченого та жорстоку розправу над ним комуністичного режиму.

Ключові слова: Михайло Драй-Хмара, історія української славістики, україномовні переклади слов'янських поетів, слов'янське літературознавство і фольклористика, методика та методологія слов'янознавчих студій.

Ім'я талановитого поета-неокласика, перекладача і вченого-літературознавця Михайла Драй-Хмари (1889–1939), знищеного комуністичним режимом, тривалий час замовчувалося. Лише в період хрущовської “відлиги” воно було повернене у лоно української культури, однак повною мірою стало можливим очистити його від інсинуацій лише після падіння тоталітарної системи та створення незалежної Української держави. І все ж тривала оборона, а потім і дивна байдужість* до трагічної долі М.Драй-Хмари спричинилися до того, що про нього і сьогодні пишуть головним чином як про поета, перекладача і знавця історії української літератури, хоча він був ще й непересічним ученим-славістом. На жаль, досі тільки окремі дослідники принагідно торкалися його доробку в царині слов'янознавства. Зокрема, на славістичних зацікавленнях “неокласика” акцентувалася увага у передмові відомого українського літературознавця Григорія Костюка до книги “Михайло Драй-Хмара. З літературно-наукової спадщини”, що вийшла друком 1979 р. у Нью-Йорку як окремий 197-й том “Записок Наукового товариства імені Шевченка”, та у поміщеній у названій книзі біографії Михайла Драй-Хмари, автором якої є його дочка Оксана Ашер, що, як і Г.Костюк, після Другої світової війни опинилась

* Про те, як насправді виглядало “повернення” М.Драй-Хмари до української літератури, свідчить коротенька (всього 8 куцях рядків) біографічна довідка про нього, поміщена у бібліографічному довіднику “Письменники Радянської України” (Київ, 1988. С.200). У ній обійдені мовчанкою його трагічна доля та обставини смерті. До речі, М.Драй-Хмарі досі не присвячено жодної монографії.

на еміграції. Однак не маючи доступу до українських архівів та бібліотек, обидва автори не змогли ґрунтовно розкрити цей аспект наукової діяльності М.Драй-Хмари.

Побіжно слов'янознавчого доробку поета торкалися також автори передмов до двох видань його вибраних творів¹ І.Дзюба та М.Жулинський. Невелику розвідку, присвячену науково-педагогічній діяльності М.Драй-Хмари у Кам'янець-Подільському державному українському університеті (1918–1921), опублікував С.Копилов².

Загалом же все те, що написано про М.Драй-Хмару, не дає цілісного уявлення про нього як вченого-славіста. Звідси і випливає завдання, яке ставить перед собою автор статті – якомога повніше окреслити його внесок в українську славистику.

* * *

Народився Михайло Панасович Драй (таким було його справжнє прізвище) 10 жовтня (за старим стилем – 28 вересня) 1889 р. у с. Малі Канівці Чернобаївського району Черкаської області в сім'ї заможного селянина. У трирічному віці втратив маму. Зайнятий господарськими турботами, батько не приділяв належної уваги малолітньому синові, тому його вихованням у дитячі роки, наскільки могла, займалась бабуся по матері. Натомість, батько подбав про те, щоб дати синові освіту і віддав його до Черкаської гімназії, де М.Драй навчався впродовж чотирьох років. А у 1906 р. він як надзвичайно обдарований стипендіат за конкурсом вступив до Колегії Павла Галагана у Києві. При закінченні Колегії у 1910 р. його за особливі успіхи нагородили грошовою премією та одягом, що мало немаловажне значення для сільського юнака. Цього ж року він вступив на історико-філологічний факультет Київського університету, де отримав стипендію на усі чотири роки навчання.

Ставши студентом, М.Драй одразу включився в роботу семінару з російської філології, яким керував відомий науковий авторитет, професор, а згодом академік Петербурзької АН (з 1914 р.) та ВУАН (з 1919 р.) Володимир Перетц. В умовах деякої лібералізації політичного режиму Росії під впливом революції 1905 р. дещо послабились утиски щодо української мови. Внаслідок цього, у тематиці семінару В.Перетца поряд з русистикою важливе місце посіла україніка.

Від самого початку навчання в університеті М.Драй проявив зацікавлення до наукової роботи. Літом 1911 р., після закінчення першого курсу, він разом з іншими учасниками семінару побував у науковій екскурсії (щось на зразок сучасної музейно-архівної практики) у С.-Петербурзі. Оцінюючи результати екскурсії, її керівник, проф. В.Перетц, спеціально відзначив успіхи студента М.Драя, котрий у процесі ознайомлення з матеріалами Імператорської бібліотеки (сьогодні – Російська національна бібліотека) “вивчав рукопис, що містить у собі одинадцять інтермедій XVIII ст.”³. При цьому В.Перетц наводив індивідуальний звіт самого М.Драя, що має заголовок “Інтермедії першої половини XVIII ст.”. Біограф М.Драя, його дочка Оксана Ашер, вважає цей звіт першою науковою публікацією батька⁴. З нею цілком солідаризується

¹ Михайло Драй-Хмара. Вибране. Київ, 1989. С.5–39; Михайло Драй-Хмара. Літературно-наукова спадщина. Київ: Наукова думка, 2002. С.3–16.

² Копилов С.А. М.Драй-Хмара в Кам'янець-Подільському державному українському університеті (1918–1921 рр.) // Матеріали ІХ-ої Подільської історико-краєзнавчої конференції. Кам'янець-Подільський, 1995. С.266–267.

³ Проф. В.Н.Перетц. Отчет об экскурсии семинария русской филологии в С.Петербург // Университетские известия. Киев. Июль 1912 г. С.91–93.

⁴ Ашер О. Портрет Михайла Драй-Хмари // Михайло Драй-Хмара. З літературно-наукової спадщини // Записки Наукового товариства ім. Т.Шевченка. Т.97. Філологічна секція. Нью-Йорк–Париж–Сідней–Торонто, 1979. С.17.

літературознавець Г.Костюк, який включив текст звіту до уже згаданого збірника “Михайло Драй-Хмара. З літературно-наукової спадщини”.

Однак у подальшому М.Драй чомусь не продовжив роботи над цією темою – він переорієнтувався на славистику і за порадою тодішнього завідувача кафедри слов’янознавства проф. Т.Флоринського, який став його новим науковим керівником⁵, почав вивчати творчість далматинського абата, письменника і педагога Андрія Качича-Міюшича (1704–1760), відомого поборника єдності південнослов’янських народів і співця їх визвольної боротьби проти османських поневолювачів.

Як один із кращих студентів, після закінчення другого курсу М.Драй у 1912 р. отримав від ректорату Київського університету та управи Київського відділення слов’янського товариства спеціальну стипендію для закордонної поїздки з метою вивчення слов’янських мов та літератур. Це дало змогу молодому науковцю в часі літніх канікул відвідати Львів, Бухарест, Белград та Будапешт і ознайомитися з матеріалами тамтешніх архівів та книгозбірень. Основна увага київського стипендіата була прикута до Загреба, де він наполегливо вивчав історико-літературну спадщину А.Качича-Міюшича. У своєму звіті про подорож за кордон, датованому червнем 1913 р.⁶, М.Драй писав: “Тут [у Загребі] я працював в університетській бібліотеці, а також у бібліотеці Югославської Академії... Закінчивши роботу в Загребі, я поїхав на кілька днів до Белграда, щоб переглянути в Народній бібліотеці деякі сербські часописи, яких мені не пощастило знайти в Хорватії. Як у Загребі, так і в Белграді, я присвячував вільний від праці час вивченню живої сербсько-хорватської мови”⁷. Принагідно М.Драй висловив подяку хорватському академіку А.Мусичу за надану йому допомогу і підтримку в наукових пошуках.

Зібрані під час закордонної подорожі матеріали дали змогу М.Драю підготувати ґрунтовне дослідження під заголовком “Поетичний твір А.Качича-Міюшича “Razhovor uhodni naroda slovinskoga” (“Приємна бесіда слов’янського народу”). Після завершення праця була подана на конкурс кращих студентських наукових досліджень історико-філологічного факультету Київського університету. Рецензентом Вчена рада призначила знаного славіста проф. О.Лук’яненка, який надзвичайно високо оцінив доробок М.Драя, потрактувавши його як “...дуже добре з усіх поглядів монографічне дослідження”⁸. За пропозицією рецензента, автора було нагороджено золотою медаллю, а підготовлену ним працю рекомендовано до друку⁹. Золоту медаль М.Драй отримав, а щодо публікації дослідження, то у нашому розпорядженні немає відомостей, чи воно справді побачило світ. У всякому разі, цього не видно з бібліографії^{*}, поміщеної у згаданому збірнику, укладеному Г.Костюком. Натомість, відомо, що у київських “Університетских известиях” (1914. №4) на с.1–4 був надрукований Звіт про подорож за кордон студента М.П.Драя (в оригіналі – “Отчет о поездке за границу студента М.П.Драя”). У звіті зазна-

⁵ *Копилов С.А.* Проблеми історії слов’янських народів в історичній думці України. Кам’янець-Подільський, 2005. С.328.

⁶ Звіт був опублікований у Києві в часописі “Університетские известия” (1914. №9. С.1–14). Через півстоліття Г.Костюк передрукував його в уже згаданому збірнику “Михайло Драй-Хмара. З літературно-наукової спадщини”, яким ми і користуємося (с.322–325).

⁷ *Драй-Хмара М.* Звіт про подорож за кордон студента М.П.Драя (червень 1913 р.) // Михайло Драй-Хмара. З літературно-наукової спадщини. С.322.

⁸ Проф. А.Лук’яненко. Отзыв о представленном с историко-филологического факультета на соискание наград медалями сочинении: “Поэтическое произведение А.Качича-Миошича “Razhovor uhodni naroda slovinskoga” // Університетские известия. Кн.9. Сентябрь. 1914. Ч.1. С.15–18. (Нами використано передрук у збірнику “Михайло Драй-Хмара. З літературно-наукової спадщини”, с.326).

⁹ Там само. С.328.

^{*} Можливо, публікації книги молодого вченого про А.Качича-Міюшича перешкодила Перша світова війна.

чено, що його автор цікавився головним чином джерелами та стилем поеми А. Качича-Міюшича “Razhovor uhodni”, яку він намагався порівняти з народним епосом. В результаті він дійшов висновку, що “Качич узяв з народного епосу тільки зовнішню форму й технічні засоби – зміст же його книжки й самий дух її далеко не відповідають духові народних пісень, де фантастика і вигадка стоять на першому плані. Качич намагається бути вірним історії і часто виправляє народні пісні...”¹⁰.

Після закінчення у 1915 р. університету М.Драй був залишений на кафедрі слов’янознавства для підготовки до професорського звання. Але з огляду на воєнний час, його відрядили для наукового стажування не за кордон, а до С.-Петербурзького університету. Власне тут, зважаючи на антинімецькі настрої, що панували в Росії в роки Першої світової війни, М.Драй, щоб уникнути можливих інсинуацій, вирішив додати до свого прізвища, яке звучало цілком на німецький лад, прикладку “Хмара”, і так він став Михайлом Драй-Хмарою. Очевидно, що фантазії молодому науковцеві не бракувало, бо придумане ним нове прізвище містило в собі щось міфологічне.

У Петрограді учителями київського стипендіата були відомі вчені-славісти О.Шахматов, П.Лавров та Я.Бодуен де Куртене. На жаль, нам не вдалося встановити, над якою конкретною темою працював тоді М.Драй-Хмара. Однак достеменно відомо, що саме у північній російській столиці він усвідомив себе українцем – брав активну участь у роботі тамтешнього об’єднання українських студентів, зокрема, відвідував лекції з історії України, які читав брат видатного українського історика Олександр Грушевський. Як стверджує дочка М.Драй-Хмари Оксана Ашер (очевидно, зі слів батька та матері, яка разом з чоловіком перебувала у його петербурзькому відрядженні), деякі російські друзі радили М.Драй-Хмарі не захоплюватися українством (ні в політичному, ні навіть у науковому аспектах), бо це, мовляв, негативно позначиться на його майбутній кар’єрі. І лише акад. О.Шахматов рекомендував йому зосередитися саме на українознавчій проблематиці¹¹.

Лютнева революція 1917 р. у Росії спричинилася до того, що у травні 1917 р. М.Драй-Хмара повернувся до Києва і поринув у культурно-освітню працю. За свідченням сучасників, він в основному читав лекції на вчительських курсах у різних містах України¹², а з жовтня 1918 р. на запрошення І.Огієнка обійняв посаду приват-доцента, а згодом професора кафедри слов’янознавства новоутвореного Кам’янець-Подільського державного українського університету. Тут він упродовж трьох років викладав слов’янські мови та “Вступ до слов’янознавства”, а також редагував “Записки Кам’янець-Подільського університету”¹³. У 1920 р. на основі прочитаних ним лекцій літографічним способом був виданий підручник “Слов’янознавство”. Дивно, але у вихідних даних цієї праці чомусь не зазначене прізвище автора. Замість нього, на звороті титульної сторінки констатувалося, що підручник “складений по записам студентів історико-філологічного факультету В.З. і О.П.”, тобто, видавець свідомо приховав не тільки прізвище лектора, котрий читав зазначений курс (а за усіма відомостями, ним був М.Драй-Хмара), а й прізвища студентів, які ретельно вели конспекти, котрі нібито лягли в основу названого підручника*.

¹⁰ Драй-Хмара М. Звіт про подорож за кордон студента М.П.Драя. С.323.

¹¹ Ашер О. Портрет Михайла Драй-Хмари. С. 7.

¹² Дзюба І. Він хотів “жити, творити на своїй землі” // Михайло Драй-Хмара. Вибране. С.22.

¹³ Там само.

* Уважний аналіз книги дає підстави сумніватися в тому, що її основою були “записи” студентів. Нам видається, що такий високоякісний текст, з яким ми маємо справу, міг бути цілеспрямовано підготовлений лише лектором курсу.

Цілком зрозуміло, що за тодішніх обставин така обережність не була зайвою. Адже після падіння УНР в країні встановилась більшовицька влада, і видання української патріотичної книги могло спричинити переслідування її автора. Г.Костюк спеціально привертая увагу до цієї книги, не маючи при цьому жодного сумніву, що її автором був М.Драй-Хмара. Водночас дослідник зізнався, що відшукати її ніде не зміг, і висловлював побоювання, що вона, імовірно, взагалі втрачена. Насправді ж кілька примірників “Слов’янознавства” збереглося: їх віднайшли С.Копилов (у Кам’янці-Подільському) та В.Чорній (у Львові). Детальніше характеризувати “Слов’янознавство” М.Драй-Хмари зараз не будемо, оскільки воно заслуговує на спеціальне дослідження. До того ж, короткий огляд цього видання уже зроблений у статті С.Копилова¹⁴.

Після того, як Україна опинилася під більшовицькою окупацією, М.Драй-Хмара не емігрував за кордон, хоча, за деякими відомостями, його нібито запрошували до Праги¹⁵ (імовірно, для роботи у Українському вільному університеті). Залишившись на батьківщині, він деякий час продовжував викладацьку роботу у Кам’янець-Подільському університеті, проте умови праці були вкрай несприятливими: серед викладачів і студентів більшовики проводили обшуки та арешти, конфісковували книги тощо. Нова влада постійно втручалася у життя цього вищого навчального закладу. 1921 р. університет був реорганізований в Інститут народної освіти. Згодом кількох “неблагонадійних” викладачів, в тому числі М.Драй-Хмару, було звільнено з роботи¹⁶. За таких обставин у 1923 р. молодий науковець переїхав до Києва. Тут упродовж кількох років він викладав українську мову у Вищій військовій школі та водночас за сумісництвом працював у деяких інших вищих навчальних закладах Києва¹⁷.

У 1925 р. у службовій кар’єрі М.Драй-Хмари відбулися зміни: він став штатним науковим співробітником кафедри* мовознавства ВУАН, а у квітні 1930 р. його обрали дійсним членом цієї ж кафедри і доручили очолювати утворений при ній невеличкий слов’янський відділ¹⁸. Тут вчений не тільки займався науковою роботою, а й проводив з аспірантами академії заняття з польської, чеської та сербської мов¹⁹. Принагідно зазначимо, що М.Драй-Хмара мав особливий хист до мов і знав їх близько 20. Окрім української, російської та білоруської, володів польською, чеською, сербською, болгарською, хорватською, кашубською, фінською, румунською, італійською, французькою, німецькою, трохи англійською. Також знав старослов’янську, старогрецьку, латинську, старослов’янську і санскрит²⁰.

Як завідувач слов’янського відділу, М.Драй-Хмара міг, нарешті, працювати за фахом, до якого готувався ще зі студентської лави. Але перед тим, як оцінювати його доробок у галузі славістики, важливо зрозуміти морально-психологічний стан М.Драй-Хмари, якому доводилося робити вигляд, що він сприйняв більшовицьку владу і є лояльним щодо неї. Насправді ж він, як і багато інших українських патріотів, був противником

¹⁴ Копилов С.А. М.Драй-Хмара в Кам’янець-Подільському державному українському університеті (1918–1921 рр.). С.266–267.

¹⁵ Ашер О. Портрет Михайла Драй-Хмари. С.10.

¹⁶ Копилов С.А. М.Драй-Хмара в Кам’янець-Подільському державному українському університеті. С.265.

¹⁷ Слідча справа. Док. №1. Трудовий список // Михайло Драй-Хмара. Літературно-наукова спадщина. С.481.

* У 1920-х роках кафедрами називалися структурні розділи ВУАН. У 1930 р. кафедра мовознавства була перейменована в Інститут мовознавства АН УРСР.

¹⁸ Слідча справа. С. 481.

¹⁹ Із записників М.Драй-Хмари // Михайло Драй-Хмара. С.343, 367.

²⁰ Ашер О. Портрет Михайла Драй-Хмари. С.25.

більшовицького окупаційного режиму, почував себе морально пригніченим. У невеличкому вірші, датованому 1923 р., знаходимо такі песимістичні рядки: “*Нидію в замкненім колі. // Морок густий навкруги – // Вже не побачу ніколи // Сонця твого корогви*”²¹.

Проте найвиразніше душевний настрій М.Драй-Хмари розкритий у поемі “Поворот”, над якою М.Драй-Хмара працював упродовж кількох років* і яку зі зрозумілих причин не міг опублікувати. І.Дзюба назвав цей твір “пристрасним монологом любові до України”²². З важким болем у серці поет реалістично відтворив жахливу безвихідь, яка настала в Україні під час голодомору. “*Нема що їсти, // горе, горе! – // та й люди землю вже гризуть. // – А дехто й... // на дітей полює*”²³. І далі: “*Руїна, // скрізь руїна...*”²⁴.

Намагаючись визначити причини того жахіття, у якому опинилась Україна після поразки національної революції 1917–1921 рр., М.Драй-Хмара запитував і тут же відповідав: “*А винен хто? // Хто винен? – // Ми самі: // Лежавши на печі, // Держави не збудуєш...*”²⁵.

Важливе значення для проникнення в умонастрій М.Драй-Хмари мають фрагменти його записників, які дивом зберегли дружина і дочка. Один із записів переконливо свідчить про несприйняття ним комуністичної ідеології, а отже, і влади. Відвідавши у Спільці письменників літературний вечір, на якому зі спогадами про буремні події 1918–1920 рр. на Україні виступав поет Володимир Сосюра (тема його виступу звучала “Спомин козака III-го Гайдамацького полку”), М.Драй-Хмара 11 квітня 1926 р. з обуренням зазначив у щоденнику, що “на колишні події Сосюра **дивиться очима комуніста, а не козака**” (виділено нами. – *В.Ч.*), додаючи при цьому, що його наївність “межує з дегенеративністю”²⁶. Заледве, чи цей запис потребує якихось коментарів.

Не менш красномовними є й інші нотатки у щоденнику М.Драй-Хмари. Зокрема, в одній із них згадується про самогубство українського етнографа і мистецтвознавця Данила Щербаківського, “який не міг винести бруду нашого жорсткого життя”. Йшлося про безконечні інтриги та цькування, інспіровані ГПУ проти вченого. При цьому М.Драй-Хмара додає: “Як шкода кожної людини, що працювала на українській ниві”²⁷.

Очевидно, що з такими політичними настроями, навіть якщо їх не афішувати, нелегко було уникнути підозр та переслідувань з боку репресивних органів. І вони не забарилися. Так, 27 травня 1927 р. М.Драй-Хмара робить у щоденнику запис, з якого видно, що у нього виникла підозра стосовно того, що за ним ведеться стеження²⁸. Однак з арештом енкаведисти не поспішали. Перший раз М.Драй-Хмару затримали у березні 1933 р., звинувативши його у приналежності нібито до якоїсь контрреволюційної організації у Кам’янець-Подільському університеті ще на початку 1920-х років. Але, на щастя, цього разу обійшлося допитом, і у травні того ж року його відпустили²⁹ з тавром буржуазного націоналіста, позбавивши можливості працювати за фахом³⁰. Упродовж більше двох

²¹ Михайло Драї-Хмара. Вибране. С.85.

* Укладачі творів М.Драй-Хмари датують цю поему 1922–1927 рр. Але вникнувши глибоко у її зміст, можна дійти висновку, що автор писав цей твір десь навесні 1933 р.

²² Дзюба І. Він хотів “жити, творити на своїй землі”. С.34.

²³ Михайло Драї-Хмара. Вибране. С.167–168.

²⁴ Там само. С.170.

²⁵ Там само.

²⁶ Михайло Драї-Хмара. З літературно-наукової спадщини. С.336.

²⁷ Там само. С.354–355.

²⁸ Там само. С.350–351.

²⁹ Українські письменники. Київ, ?. С.166.

³⁰ Лавриненко Ю. Розстріляне відродження. Антологія. 1917–1933 // Bibliotheka “Kultur”. Т.27. München, 1917–1959. С.255.

років М.Драй-Хмара був безробітним. Його сім'я, щоб вижити, змушена була випродувати одяг і речі домашнього вжитку³¹. Втім, у вересні 1935 р. М.Драй-Хмару заарештували вдруге, висунувши стандартне звинувачення: націоналістична контрреволюційна діяльність. У березні 1936 р. особлива нарада при НКВС СРСР засудила його на п'ять років ув'язнення у виправно-трудова колонії на Колимі. Проте цього енкаведистам вдалося замало, і у травні 1938 р. постановою "трійки" йому додали ще десять років нібито за участь в антирадянській організації та антирадянську пропаганду вже у таборі³².

Не залишили у спокої і сім'ю М.Драй-Хмари. У червні 1937 р. його дружину Ніну і дочку Оксану позбавили помешкання у Києві і вислали до Башкирії. Під час переїзду пропала бібліотека і решта архіву³³. Збереглася лише крихта із того, що раніше належало письменникові та вченому.

Умови перебування М.Драй-Хмари у таборі були жахливими, просто нелюдськими. Про це він писав дружині в одному з небагатьох листів, які вона отримала від нього: "...Не спав протягом трьох тижнів, тому що не мав ні місця, ні постелі, а було зимно в неопаленому наметі, надворі стояв 30-тиступеневий мороз і вітер часто потрясав дірявою покрівлею і підлизував нижні краї намету, обдаючи крижаним подихом груди..."³⁴. А у жовтні 1939 р. дружина М.Драй-Хмари отримала офіційне повідомлення про те, що 19 січня 1939 р. її чоловік помер. У документах про його реабілітацію після перевірки табірної справи у Магаданській області 28 листопада 1989 р. зазначено, що смерть настала "від ослаблення серцевої діяльності". Втім, один із колишніх політв'язнів П.Василевський у своїх спогадах описав цілком інші обставини загибелі М.Драй-Хмари – нібито він сам став на місце смертника під час одного з чергових розстрілів кожного п'ятого в шерензі, врятувавши цим невідому молоду людину³⁵. Загинув М.Драй-Хмара, не доживши до 50 років. Місце його поховання залишається невідомим. Цілком зрозуміло, що передчасна смерть цього талановитого поета і непересічного науковця не дала йому змоги повною мірою розкрити свій інтелектуальний потенціал.

Залишаючи розмірковування щодо поетичної спадщини М.Драй-Хмари літературознавцям, які надзвичайно високо оцінюють його внесок в українську літературу, ми зробимо спробу охарактеризувати доробок ученого на ниві славістики, чому, на жаль, приділено зовсім мало уваги. Насамперед, необхідно зазначити, що як славіст М.Драй-Хмара проявив себе одночасно в кількох напрямках. Одним із них була перекладацька діяльність. Окрім творів західноєвропейської літератури (переважно французької і трохи німецької та фінської), він успішно перекладав українською мовою поезії слов'янських письменників, зокрема російських (О.Пушкіна, М.Лермонтова, В.Сологуба, А.Фета, І.Буніна), білоруських (М.Богдановича), польських (А.Міцкевича), чеських (Й.Гори, Й.Махара). Цікаво зазначити, що у щоденнику М.Драй-Хмари міститься запис про те, як ще в роки навчання у Київському університеті він разом із колегами-студентами перекладав чеські пісні³⁶. При цьому не забуваймо, що далеко не всі його твори, як оригінальні, так і переклади, побачили світ за життя автора. Чимало з доробку М.Драй-Хмари втрачено назавжди. Але навіть ця коротка згадка про переклади зі слов'янських мов свідчить, що М.Драй-Хмара помітно спричинився до популяризації зарубіжних

³¹ Ашер О. Портрет Михайла Драй-Хмари. С.27.

³² Українські письменники. С.167.

³³ Ашер О. Портрет Михайла Драй-Хмари. С.27.

³⁴ Українські письменники. С.167.

³⁵ Василевський П. Так він загинув на Колимі // Літературна Україна. 1989. 2 жовтня.

³⁶ Михайло Драй-Хмара. З літературно-наукової спадщини. С.367.

слов'янських літератур в Україні. Втім, як завідувач слов'янським відділом він ставив питання про необхідність “зорганізувати систематичне видання слов'янської перекладної белетристики”³⁷. Не дивно, що М.Драй-Хмара вітав проект “організованого видання творів слов'янських літератур українською мовою”, який за пропозицією професора В.Іванушкіна ухвалила “Книгоспілка”³⁸. На жаль, нам не вдалося з'ясувати, якою мірою був реалізований цей проект.

Як учений-літературознавець М.Драй-Хмара відомий передусім низкою праць з історії української літератури. Вони стосувалися, головним чином, творчості Лесі Українки та її взаємин з Іваном Франком. Писав він і про Тараса Шевченка. Окрім українки, дослідницькі інтереси М.Драй-Хмари, як слушно зауважив І.Дзюба, “охоплювали широке коло явищ слов'янських літератур”³⁹. Найбільше ж українського славіста цікавило білоруське красне письменство. Зокрема, з-під його пера вийшла низка студій, присвячених творчості Максима Богдановича. Постає питання про цю поета дослідник розглядав у контексті білоруського національного Відродження, а його поезію оцінював як “одне з найяскравіших явищ у білоруській літературі”⁴⁰. Водночас М.Драй-Хмара відзначав заслуги М.Богдановича у справі популяризації української літератури у Білорусії.

М.Драй-Хмарі належить ґрунтовна розвідка, присвячена 25-річчю діяльності одного з найпопулярніших поетів доби білоруського національного Відродження Янки Купали, якого деякі дослідники порівнюють з Т.Шевченком. Цю думку поділяв і М.Драй-Хмара. “Справді, – писав він, – ніхто краще не відтворив національного пробудження українського і білоруського народів, як ці два поети”⁴¹. Однак стаття про Я.Купалу відзначається сильною заідеологізованістю. Зокрема, на догоду більшовицькому режимові автор називає білоруського поета “співцем жовтневої революції”⁴². Втім, Я.Купала справді у численних віршах вихваляв радянську дійсність. І літом 1930 р., коли вийшла у світ стаття М.Драй-Хмари, білоруський поет був ще дуже шанований офіційною владою, але вже восени того ж року він зазнав переслідувань нібито за участь у нелегальній організації націонал-демократів. Зрозуміло, що за таких обставин М.Драй-Хмара до творчості Я.Купали та інших білоруських письменників більше не звертався. Попри це, усе написане про Білорусію і перекладене з білоруської мови дає підстави вважати його першим українським білорусистом.

Як полоніст М.Драй-Хмара заявив про себе літературознавчою розвідкою під назвою “Творчі шляхи Казимира Тетмасра”. Вона стала передмовою до збірки його поезій “На скелястому підгір'ї”, виданих в українському перекладі Максима Рильського 1930 р. у Києві. Він також написав кваліфіковану рецензію на підручник “Ogólny kurs języka polskiego” Л.Абрасімової та А.Федоріва (1931).

Богемістика у творчій спадщині М.Драй-Хмари представлена лише нотатками на перекладену чеською мовою Яном Їржі і видану 1927 р. у Празі збірку поезій Павла Тичини “Víte z Ukrajiny” (“Вітер з України”). На думку рецензента, “з боку змісту переклади дуже точні – деякі рядки звучать як первотвір”⁴³. І хоч М.Драй-Хмара знайшов деякі огріхи смислового характеру, а також помітив окремі невідповідності між ритмікою

³⁷ Драй-Хмара М. Проблеми сучасної славістики. С.466.

³⁸ Дзюба І. Він хотів “жити, творити на своїй землі”. С.38.

³⁹ Михайло Драй-Хмара. Вибране. С.468.

⁴⁰ Там само.

⁴¹ Там само. С.497.

⁴² Там само. С.506.

⁴³ Там само. С.453.

оригіналу і перекладу, він визнав, що загалом переклад цілком задовільний⁴⁴. При цьому М.Драй-Хмара звернув увагу на міжнародне значення цієї події: оскільки уже існували переклади творів П.Тичини польською і російською мовами, після появи ще й чеського перекладу можна стверджувати, що його “знає і читає більшість слов’янського світу”⁴⁵.

Про зацікавлення М.Драй-Хмари південнослов’янськими літературами уже йшлося у зв’язку з його поїздкою 1913 р. на Балкани з метою вивчення творчості А.Качича-Міюшича. Крім того, він видрукував у київському “Етнографічному збірнику” (1929. №8) ґрунтовну рецензію під назвою “Сербські народні приповідки”^{*}. У ній М.Драй-Хмара критично розглянув добірку “Српске народне умотворения” (кн.1), поміщену у серійному виданні “Српски етнографски сборник” (т.12). Рецензент стисло, але влучно охарактеризував видання як етнографічно-фольклорне, таке, що дає змогу ближче ознайомитися з легендами, віруваннями і побутом сербського народу, його поглядами на найважливіші події минулого тощо.

Згадана рецензія засвідчила добру обізнаність М.Драй-Хмари із сербським фольклором, яка стала йому в пригоді під час написання чи не найціннішої його славістичної праці під назвою “Поєма Лесі Українки “Віла-посестра” на тлі сербського та українського епосу”, опублікованої 1929 р. у “Записках історико-філологічного відділу ВУАН” (т.23, с.125–176) і передрукованої у “Записках наукового товариства ім. Т.Шевченка” (Нью-Йорк, 1979, т.97, с.162–219), а також у “Вибраному” М.Драй-Хмари (Київ, 1989, с.367–441) і “Літературно-науковій спадщині” М.Драй-Хмари (Київ, 2002, с.152–202).

Праця М.Драй-Хмари про поему Лесі Українки “Віла-посестра” – це ґрунтовна наукова студія обсягом приблизно шість друкованих аркушів. Як свідчать сучасники, цією темою автор займався тривалий час, завдяки чому зумів глибоко вникнути в історичне тло, на якому був побудований цей непересічний твір української письменниці. До речі, названа поема Лесі Українки досі не стала об’єктом розгляду інших літературознавців, окрім М.Драй-Хмари. Дослідник намагався, насамперед, пояснити мотивацію вибору Лесею Українкою сербського епосу як ідейно-тематичної основи своєї поеми: “Річ у тім, що сербський юнацький епос співзвучний тим темам, що їх розробляла письменниця...”, яка “горіла любов’ю до пригнобленої батьківщини й шукала героїчних тем у чужих літературах”⁴⁶.

Підсумовуючи свою статтю, М.Драй-Хмара наголошував, що поема Л.Українки – не просто копія сербської думи. Сербський епос – це тільки канва, на якій письменниця вишивала “узори власної філософської думки”⁴⁷. Не випадково героїнею поеми є Віла – жінка-борець, сповнена життєдайної сили. Зрештою, М.Драй-Хмара припускав, що поетка втілила в образі Віли “свою власну індивідуальність. А, може, – це втілення української ідеї національного визволення?”⁴⁸ – запитує/стверджує дослідник. Немає жодного сумніву, що праця М.Драй-Хмари про поему Лесі Українки “Віла-посестра” належить до числа найяскравіших літературознавчих славістичних досліджень, що чекають на ґрунтовніший фаховий аналіз.

Як завідувач слов’янського відділу кафедри (згодом інституту) мовознавства АН УРСР М.Драй-Хмара не міг обмежуватися опрацюванням конкретних славістичних

⁴⁴ Михайло Драй-Хмара. Вибране. С.459.

⁴⁵ Михайло Драй-Хмара. З літературно-наукової спадщини. С.371.

^{*} Правильніше було б замість “приповідки” вжити інший термін, а саме – “оповідання”, “перекази”.

⁴⁶ Михайло Драй-Хмара. Вибране. С.377.

⁴⁷ Там само. С.438.

⁴⁸ Там само.

тем, оскільки посада зобов'язувала його бути обізнаним із загальним станом слов'янознавства та у міру можливостей спрямовувати його розвиток. Про розуміння завідувачем своїх завдань свідчить його стаття "Проблеми сучасної славістики", опублікована у київській газеті "Пролетарська правда" у листопаді 1929 р. (№ 295)*. У підзаголовку зазначалось, що приводом для її написання стали враження професора Р.Якобсона від участі у Першому конгресі слов'янських філологів у Празі (влітку 1929 р.), поміщені у журналі "Slavische Rundschau" (1929. № 8). Лейтмотивом публікації російського славіста-емігранта було цілком обґрунтоване твердження про занепад слов'янознавства в СРСР⁴⁹. До речі, цього не заперечував і делегат від радянської України С.Пилипенко**, який визнав, що насправді "славістичні дисципліни до певної міри підупали на радянському терені", а кількість фахових славістів різко зменшилася. "І в цьому є певна небезпека", – стверджував український делегат⁵⁰. Такого ж погляду дотримувався і М.Драй-Хмара. Зокрема, він писав: "На Україні славістика завмерла ... слов'янських дисциплін немає зовсім у жодному науковому закладі, якщо не рахувати маленького славістичного осередку***, що є при кафедрі мовознавства. В Академії наук немає й досі комісії, яка досліджувала б культурне життя західних та південних слов'ян. В ІНО**** є тільки курс церковнослов'янської мови, потрібний як підсобна дисципліна для вивчення української мови, але немає жодної слов'янської дисципліни, з якої студентство могло б почерпнути відомості про сучасне життя слов'янських народів"⁵¹.

Критично оцінюючи стан справ у цій ділянці гуманітарних знань, М.Драй-Хмара наголошував, що робота українських вчених у галузі слов'янознавства "завжди була не-систематична, епізодична", тому у ній "немає нічого ґрунтового і визначного"⁵². Проте, на його думку, занепад охопив не усю славістику, бо "ще можна до деякої міри говорити про розвиток у нас (у СРСР, отже, й в УРСР. – В.Ч.) слов'янського мовознавства"⁵³. На підтвердження цього М.Драй-Хмара називав імена російських (С.Кульбакін, А.Селіщев, Н.Дурново, Н.Трубецкой) та українських (Н.Грунський, Л.Булаховський) мовознавців.

Відставання радянської славістики, у тому числі української, автор пояснював байдужим ставленням до неї "як наших керівних (радше, владних. – В.Ч.) кіл, так і широких верств громадянства"⁵⁴. На думку М.Драй-Хмари, це зумовлювалося відсутністю інтересу до життя сусідніх слов'янських народів і необізнаністю з їхнім культурним надбанням. Але насправді індиферентність комуністичної влади щодо славістики мала ідейно-політичне підґрунтя. Річ у тому, що впродовж майже двох десятиріч після жовтневого перевороту більшовицька влада всіляко відхрещувалася від агресивної зовнішньої політики колишньої царської Росії, в тому числі щодо зарубіжних слов'ян, а отже, і стосовно слов'янознавства, яке значною мірою обслуговувало зовнішньополітичні потреби імперської влади.

* Автор користувався передруком статті, поміщеної у книзі: Михайло Драй-Хмара. Вибране. Київ, 1989. С.460–466.

⁴⁹ Див.: Драй-Хмара М. Проблеми сучасної славістики // Михайло Драй-Хмара. Вибране. С.460–461.

** Сергій Пилипенко (1891–1943) – письменник і журналіст. У 1926–1933 рр. обіймав посаду директора Інституту літератури ім. Т.Шевченка і в цій ролі був представником УРСР на з'їзді слов'янських філологів у Празі. 1933 р. заарештований і висланий на заслання, де і помер.

⁵⁰ Михайло Драй-Хмара. Вибране. С.460.

*** Йдеться про згадуваний вище відділ слов'янознавства, очолюваний М.Драй-Хмарою.

**** ІНО – Інститут народної освіти.

⁵¹ Драй-Хмара М. Проблеми сучасної славістики. С.465.

⁵² Там само. С.461.

⁵³ Там само.

⁵⁴ Там само. С.462.

Однак не можна погодитися з українським ученим, котрий слідом за Р.Якобсоном стверджував, нібито “в царській Росії славістики як такої й не було”, була хіба що “слов’янська фразеологія”⁵⁵. Обидва вчені (Р.Якобсон і М.Драй-Хмара) чомусь не брали до уваги того, що у дореволюційній Росії практично в усіх університетах, у тому числі й тих, що знаходились на Україні, існували спеціальні слов’янознавчі кафедри, видавалися фахові періодичні видання, тематичні збірники, монографії, публікувалися джерела, а з метою стимулювання славістичних досліджень вченим надавалися тривалі оплачувані закордонні відрядження тощо. Тобто, нарікати на брак уваги у царській Росії до слов’янознавства підстав не було. Інша річ, що воно відзначалося сильною політичною заангажованістю і намаганням обґрунтувати особливу місію Росії щодо слов’ян. І тут М.Драй-Хмара цілком справедливо відзначав, що російській славистиці і громадській думці були притаманні “своєрідні, специфічно російські, ідеалістичні тенденції (порівн., наприклад, системи Данилевського, Достоевського, Федорова, Леонтєва, Соловйова тощо)”⁵⁶.

Аналізуючи статтю М.Драй-Хмари, не можна не помітити її певною мірою кон’юнктурного характеру. І тут, очевидно, треба зважати на те, що хоча сам автор і не брав участі у конгресі слов’янських філологів, все ж не відреагувати на цю важливу міжнародну наукову подію не міг. Спираючись на інформацію, почерпнуту з преси як радянської, так і доступної йому зарубіжної, М.Драй-Хмара, згідно з тодішньою комуністичною практикою, змушений був протиставити радянську науку західній, “буржуазній”. Оцінюючи підсумки конгресу, він писав, що “...мало не сотня доповідей закордонних (фактично, західних. – В.Ч.) учених мала на собі всі ознаки еkleктизму та архаїчних способів” (методів наукового пізнання. – В.Ч.). Їм автор протиставляв радянських славістів, виступи яких на конгресі нібито дуже сильно “...відрізнялися від роботи закордонних вчених своїм спрямуванням, яке наближалось до марксистського...”⁵⁷. Останню частину фрази, очевидно, треба розуміти таким чином, що радянські дослідники на той час перебували лише на стадії засвоєння марксистсько-ленінської методології.

Як особі, що посідала хоч і невисоку, а все ж керівну посаду (завідувач відділом), М.Драй-Хмарі довелося формулювати завдання радянської і, передусім, української славістики. Із статті видно, що у цьому питанні він поділяв точку зору С.Пилипенка, який після повернення з конгресу слов’янських філологів у газеті “Пролетарська правда” писав: “Ми повинні піднести у себе вивчення мови, літератури й історії слов’янських народів. Мені особисто здається, – продовжував делегат конгресу, – що варто було б заснувати Інститут славістики, що мав би всесоюзне значення”⁵⁸. Зі свого боку, М.Драй-Хмара, підтримуючи цю пропозицію, необхідність сприяння розвитку славістики обґрунтовував, зокрема, тим, що “СРСР зв’язаний із слов’янськими країнами багатьма конкретними завданнями”⁵⁹. І “те, що ми [радянські вчені] серйозно не вивчаємо слов’янських дисциплін...”⁶⁰, він уважав прикрою помилкою.

Трактуючи негативні наслідки байдужості радянського академічного керівництва до славістики, М.Драй-Хмара змушений був хоч позірно демонструвати свою лояльність до комуністичної влади і через це намагався виступати з офіційних позицій. Зокрема, він звертав увагу на те, що нехтування цією ділянкою знань, а також відсутність тісних

⁵⁵ Драй-Хмара М. Проблеми сучасної славістики. С.462.

⁵⁶ Там само. С.461.

⁵⁷ Там само. С.460.

⁵⁸ Цит. за кн.: Михайло Драй-Хмара. Вибране. С.460.

⁵⁹ Там само. С.462.

⁶⁰ Там само. С.461.

наукових контактів із зарубіжними вченими призводить до того, що у “культурне життя наших слов’янських сусідів” не проникають належним чином марксистські ідеї та нові методологічні принципи⁶¹. Ще один аргумент на користь стимулювання розвитку славістики в СРСР, зокрема в УРСР, полягав у тому, що за її допомогою, нібито, могла б здійснюватися “...експансія нашої пролетарської культури на Захід...”⁶². Врешті, М.Драй-Хмара резюмує: “Ми повинні вивчати західнослов’янську культуру, виходячи з наших власних інтересів”⁶³, тобто в інтересах комуністичної влади. Цілком очевидно, що таке трактування проблеми не було власною ініціативою М.Драй-Хмари, а вимушеним проявом тих настроїв, що нав’язувалися партійним керівництвом науковому середовищу.

У такому ж дусі висловився М.Драй-Хмара і щодо наукових методів, які використовували у тодішній славістиці. Він, зокрема, дорікав тим ученим, котрі досліджували культурне життя слов’янських народів та взаємин між ними “тільки з генетичного погляду”⁶⁴, тобто, застосовуючи широко практикований історико-генетичний метод. Цілком очевидно, що ці закиди було зроблено на догоду більшовицьким владоможцям, які насаджували в СРСР марксистську ідеологію. А згідно з нею, у науковій сфері до уваги належало брати, головним чином, те, що могло бути корисним для зміцнення комуністичного режиму. Очевидно, це і спонукало М.Драй-Хмару стверджувати, нібито генетичний метод застарів, бо якщо у теоретичному плані він ще може представляти якийсь інтерес для славістичної науки, то “практичні інтереси вимагають обмеження історизму, що неподільно панує в царині славістики й до наших часів”⁶⁵. Тому М.Драй-Хмара наголошував на тому, що слов’янське культурне життя треба вивчати не лише в генетичному, а й у функціональному аспекті⁶⁶. Очевидно, йшлося лише про вибрані події та процеси, що свого часу відіграли особливо важливу роль у суспільному житті. Зокрема, автор відзначав, що “такі слов’янські питання, як солідарність, зближення або конкретні стосунки між двома слов’янськими народами, можна абстрагувати цілком від генетичних дослідів, розглядаючи їх як цільові поняття”⁶⁷, варті уваги і сьогодні. Конкретизуючи завдання славістики, М.Драй-Хмара акцентував на тому, що в центрі уваги треба поставити “сучасне слов’янство й ті актуальні проблеми, що воно їх висуває сьогодні”, стосовно ж минулого, то “історію треба вивчати остільки, оскільки вона допомагає зрозуміти теперішню ситуацію”⁶⁸. Це теж була данина партійному курсові більшовиків на “осучаснення”, що не могло піти на користь науці.

Натомість, пильної уваги заслуговують оригінальні міркування М.Драй-Хмари стосовно міжслов’янських взаємин. Закликаючи до їх вивчення, вчений застерігав від надмірного перебільшення ролі слов’янської єдності, оскільки, на думку М.Драй-Хмари, “слов’янські народи не мають ні спільної культурної спадщини, ні антропологічної тождності, ні однакових етнографічних рис”⁶⁹. Тому, досліджуючи міжслов’янські зв’язки, “треба пам’ятати, що неслов’янські впливи часом сильніші за слов’янські. Наприклад, романо-германські впливи на слов’янські літератури більшу мають вагу, ніж впливи

⁶¹ Михайло Драї-Хмара. Вибране. С.460.

⁶² Там само. С.463.

⁶³ Там само. С.461.

⁶⁴ Там само. С.463.

⁶⁵ Там само. С.464–465.

⁶⁶ Там само. С.463–464.

⁶⁷ Там само. С.464.

⁶⁸ Там само. С.465.

⁶⁹ Там само. С.463.

слов'янські”⁷⁰. Що ж до польської літератури, то вона взагалі “вихована на західноєвропейських зразках”⁷¹. Виходячи з цього, М.Драй-Хмара писав: **“Найголовніше в галузі слов'янських взаємин – з'ясувати, який внутрішній зміст має запозичення, яку ролю воно відіграє з погляду тієї системи, що запозичає, і як саме обробляє ця система запозичений матеріал. Без цього наука про впливи – звичайнісінька каталогізація запозичень, купа мертвого матеріалу...”** (виділено нами. – В.Ч.)⁷².

Цими стислими, але влучними міркуваннями М.Драй-Хмара заклав основоположні теоретико-методологічні засади вивчення міжслов'янських взаємин. Однак, на тривалий час загубившись у вирі суспільно-політичних потрясінь, яких зазнала Україна у ХХ ст., вони так і не дійшли за призначенням. Оприлюднюючи їх сьогодні, сподіваємося, що вони позитивно позначатимуться передусім на дослідженнях, присвячених питанням міжслов'янських зв'язків. Можливо, настанови М.Драй-Хмари стануть у пригоді сучасним вченим, надихнуть їх не лише на пошук нових фактів, а й на осмислення їх функціонування в іншослов'янському середовищі.

Наприкінці своєї статті М.Драй-Хмара намагався сформулювати завдання, які належало вирішувати українським, та й, зрештою, усім радянським славістам: “Які ж висновки можна зробити на підставі сказаного вище? По-перше, треба утворити в Академії наук комісію для вивчення культурного та соціально-економічного життя слов'янських народів. Комісія ця має згуртувати навколо себе наукові сили, що могли б працювати на слов'янській ниві, вивчаючи мови, літератури, етнографію та історію західних слов'ян”⁷³. З прикрістю відзначимо, що понині в Україні такого осередку не створено. По-друге, на думку М.Драй-Хмари, українським славістам “треба зорганізувати систематичне видання слов'янської перекладної белетристики”⁷⁴. До речі, завдяки зусиллям невеликої когорти українських письменників-перекладачів, ця справа, незважаючи на складні суспільно-політичні обставини, поволі просувалася вперед. І третє завдання автор вбачав у тому, щоб “налагодити щільний зв'язок української науки та літератури з наукою та літературою західних слов'ян, відряджаючи українських наукових робітників, що працюють у галузі славистики, та українських письменників до слов'янських країн”⁷⁵. Завершуючи свою статтю, М.Драй-Хмара писав: “Все це, взяте разом, хоч до деякої міри зможе заповнити ту прогалину в нашому культурному житті, про яку знають і говорять наші сусіди”⁷⁶.

Втім, ідея наукового та культурного обміну з метою вивчення зарубіжного слов'янства, запропонована М.Драй-Хмарою, була нереалістичною. За тодішніх обставин, що знаменувалися масовими політичними репресіями, будь-яке зацікавлення, а тим більше поїздка до якої-небудь зарубіжної країни викликали підозру відповідних органів влади, яка, зрештою, жорстоко розправилася з ініціатором розширення міжслов'янських взаємин, а очолюваний ним слов'янський відділ було закрито.

Трагічно загинувши в розквіті творчих сил, М.Драй-Хмара залишив помітний слід в українській славистиці, а його невелика за обсягом стаття “Проблеми сучасної славистики” стала першою в українській науці публікацією, що стосується слов'янознавства в цілому. Вона свідчить про незадовільний стан цієї ділянки знань в СРСР, у тому числі в

⁷⁰ Михайло Драй-Хмара. Вибране. С.464.

⁷¹ Там само. С.462.

⁷² Там само. С.464.

⁷³ Там само. С.465.

⁷⁴ Там само. С.466.

⁷⁵ Там само.

⁷⁶ Там само.

Україні. Водночас не викликає сумніву, що окремі українські вчені 20–30-х років ХХ ст., передусім М.Драй-Хмара, усвідомлювали об'єктивну потребу розвитку славістики і доволі чітко окреслювали її завдання.

Підбиваючи підсумки, можна сказати, що як славист М.Драй-Хмара проявив себе одночасно у кількох напрямках: по-перше, як талановитий поет-перекладач із слов'янських літератур; по-друге, як дослідник літературного життя зарубіжного слов'янства та українсько-слов'янських літературних зв'язків; по-третє, як педагог – викладач слов'янських мов; і, по-четверте, як автор аналітичних праць зі слов'янознавства. Усі названі напрями у М.Драй-Хмари органічно перепліталися і взаємно доповнювали один одного. У кінцевому результаті, незважаючи на відсутність наукового ступеня і вченого звання, завдяки багатогранності інтересів і глибині знань, він здобув загальне визнання в українській радянській славистиці 20–початку 30-х років ХХ ст. І лише жорстока розправа більшовицької влади над талановитим письменником і вченим не дала йому змоги розвинути свій талант і реалізувати потенційні можливості як на літературній ниві, так і в галузі славістики. Його славне ім'я було безцеремонно викреслене на кілька десятиліть з української культури. Наше завдання – повернути і зберегти світлу пам'ять про М.Драй-Хмару та належним чином оцінити не тільки його літературну спадщину, а й доробок і творчі задуми у царині слов'янознавства. Тим більше, що деякі з них не втратили своєї актуальності й сьогодні.

SLAVONIC STUDIES HERITAGE OF MYKHAYLO DRAI-KHMARA

(To 120th birthday anniversary)

Volodymyr CHORNIY

*L'viv Ivan Franko National University
1, Universytets'ka Str., L'viv, 79000, e-mail: instslav@franko.lviv.ua
The Chair of Slavonic Countries History*

For the first time the heritage of the known Ukrainian poet-neoclassicist M.Drai-Khmara in the sphere of Slavonic philology on the basis of accessible sources and professional literature is examined in the article. In particular, his merits as translator of works of many Slavonic poets in Ukrainian are the object of attention, his scientific researches in the sphere of Slavonic literary criticism and folklore studies are analyzed, his role as organizer of Slavonic philology studies in Ukraine on a border 20–30th of XXth century and attempt to define their methodology is estimated. The life of poet and scientist is briefly represented and cruel dealing with him by the communist mode is shown.

Key words: Mykhaylo Drai-Khmara, history of the Ukrainian Slavonic studies, Ukrainian-language translations of Slavonic poets, Slavonic literary criticism and folklore studies, methodic and methodology of Slavonic philology studies.

Стаття надійшла до редколегії 06.03.2009

Прийнята до друку 24.04.2009